

54 (54).
EVELİNA HAKOB KANAYAN'IN ANLATTIKLARI
(1909, İĞDIR DOĞUMLU)

Ben 1909'da İğdir'da doğdum. Biz, Ermeniler, Türkler, Ruslar, Kürtler ve Yezidiler İğdir'da sevinç dolu multu bir hayat sürüyorduk. Bizim iyi alışkanlıklarımız vardı. Düğünlerimiz çok neşeli olurdu. Annem oldukça zengin bir aileye mensuptu; erkek kardeşi İğdir Bölgesi, Surmalu askeri komiseriydi.

İğdir'da biz, çocuklar mutlu bir hayat sürüyorduk. Oynuyorduk. Evimizin bir yanında bir Türk yaşıyordu. Ermeni Türk birbirimizle çok sıkı fıkıydık. Bir gün biz çocuklarla oynarken Rus askeri birlikleri avlumuza geldi. Onların kendi yemekhaneleri ve her şeyleri vardı. Oraya yerleşip yemek pişirmeye başladılar. Siyah uzun somunları vardı; ben onlara lavaş ekmeği götürdüm.

Orda 2-3 gün kalıp sonra Batı Ermenistan tarafına gittiler. Çocuk aklımla şöyle düşündüm : "Niye geldiler? Niye gittiler?"

Yerevan Subay Okulu'nu yeni bitirmiş bir amcam vardı.

Sonra hızla bir şeyin önümüzden geçtiğini gördük. Meğer gördüğümüz cipe binmiş parlak düğmeli uniformalar giymiş iki generalmiş. Onlar Margara istikametinden gelip bizim sokaktan geçtiler ve Kars, Ardahan, Erzurum tarafına gittiler.

Çatışmadan bir gün evvel biz Ermeniler Türklerle barışık ve uyum içinde yaşıyorduk; ama bir gece, Türkler Ermenilerin üzerine saldırdı. Başladılar Ermenileri korkutmaya, katletmeye, öldürmeye; büyükleri de küçükleri de katlediyorlardı. Hazırlıksız yakalanan Ermeniler evlerinden yalınayak kaçıyorlardı. Ermeni katliamı bu şekilde başladı.

Gün ışıdığıında, onlar kendileriyle aynı durumda olan ve diğer şehirlerden gelen Ermenilerle karşılaştılar.

Türk Paşalar Ermenileri katletmeye karar vermişlerdi. İğdir ise Batı Ermenistan'a, Kars'a, Ardahan'a, Sarıkamış'a, Bitlis'e ve vb. yerlere giden yolun üstündeydi.

Çok Ermeni katledildi. Muhacirler ayakları şişmiş, aç, yiyecek bulma ümidiyle bir yolunu bulup İğdir'a ulaşıyorlardı; ama bizimkiler kendileri de zor durumdaydılar. İğdir'ın Margara'ya uzaklığı 18 kilometre idi.

Benim üç amcam vardı; üçü de cephede çarpışmalara katılıyordu. Büyük amcamın dört çocuğu vardı. O "Uçurtma" müfrezesinde süvari idi. Başka bir amcam Dro'nun müfrezesindeydi; subay olan amcam ise bir gün büyükannem baksın diye öksüz bir çocuk getirdi. O çocuk bütün gece "Ben annemi isterim" diyerek ağladı.

Bütün İğdir'da açlık hüküm sürüyordu. Acımasız Türkler bize kolera hastalığı bulaştırdılar. İğdir kemik ve cesetlerle dolu açık bir mezara dönüştü. Hiç kimsenin evinde yedek yiyecek kalmamıştı.

Türkler saldırınca eşitsiz bir çatışma oldu. Ermenilerin silahı yoktu. Sadece muhacirler değil, İğdirliolar da koleradan öldü. Annem 22, babam 25 yaşındaydı; halam 18 yaşında, evliydi ve çocuğu vardı; kız kardeşim 10 yaşındaydı; amcam ise subaydı; hep beraber Margara Köprüsü'ne gitmek üzere göç yolunu tuttuk.

Türkler sadece Batı Ermenistan'a değil, Doğu Ermenistan'a da saldırdılar.

Biz çocuklar uyurken, büyükannemin gelip bize : "Göç ediyoruz" dediğini hatırlıyorum. Ermeni kilisesinin çanları güçlü bir sesle çalmaya başladığında yüreğim burkuldu. Gece vakti millete yol göstermek amacıyla ot ve buğday yığınlarını ateşe vermişlerdi.

Yolda insanlar birbirlerini kaybediyorlardı. Hayvanların böğürtüsü, insanların yarattığı kargaşa... bu ne gürültü, bu ne ayak altında ezilmeydi!

Dro'nun babasına ait, hastaneye dönüştürülen evin yakınlarına vardık. Yaralı Ermeni gençlerini oraya yatırıp bırakmışlardı. Türkler geliyordu. Ermeni kadınlarının karınlarını bıçakla deşip, bebeklerini dışarı çıkarıyorlar, başlarını kazığa geçiriyorlardı. Bütün İğdir cesetlerle doluydu. Eğer BM'den gelseler gördüklerimi anlatırım... Bir çocuğun annesini öldürmüşlerdi. İğdir bir bulaşıcı hastalık kaynağı haline gelmişti. Türk Orgov'a girdi; şoseden dışarı çıktı; oraya ayak basmadılar; zira kolera yaygındı. Türkler Kürtleri de örgütlemişti. Onlara bir ülke vermeyi vaat etmişlerdi. İğdir'a gidersem hangi evde kaç ceset gördüğümü hatırlayabilirim. Sokağımızda 10 tane ev vardı; onların içi bir sürü kemikle doluydu; hepsi açlıktan, koleradan ölmüşlerdi.

Gece yarısı büyükannem : "Emmacığım bak, Aras'ın üstünden geçiyoruz; bak ne kadar büyük!" dedi.

Gerçekten de Aras çok geniş! Arabalar, insanlar, atlar ahşap köprünün üstünden geçerken gıcırtilar duyuluyordu. Aras Nehri Köprüsü'nden geçtik; nereye gideceğimizi bilemedik.

Köprüyü geçince Dro biraz geride kaldı. Halk Dro kaçıyor sandı. Oysaki, Dro bizi rahatsız etmesin diye düşmana direnmeye gitmişti. Karanlıkta su zar zor görülebiliyordu. Dro son Ermeni köprüden geçene kadar bekledi. Sonra şöyle dedi :

- Bir balon gazyağı getirip Margara Köprüsü'nü yakın.

Köprü yandı. Türkler arkamızdan geliyorlardı...

Biz Margara'ya ulaştık; sonra da Eçmiatsin'e vardık; zira orda Ermenileri koruyorlardı. Sardarapat'ta toplandık. Dro Aparan yakınlarına gitmişti. Bizimkiler biraz zafiyet gösterecekler, Sartarapat Muharebesi'ni tamamen kaybederlerdi.

Yerevan'a vardık. Amcam Şahinyan Hovsep Sardarapat'ta şehit düştü.